

Экономические науки/1. Банки и банковская система

Дейнека Е.В., Подопрігора Ю.Ю.

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Дослідження інструментарію управління ризиками, що генеруються активами і пасивами банку

Сутність управління активами і пасивами банку полягає в скоординованому управлінні процентним, валютним та ризиком ліквідності і, за умов узгодження управлінських рішень та забезпечення оптимальних пропорцій між активними і пасивними операціями, досягаються цілі: підвищення прибутку, зниження ризиків і досягнення оптимального обсягу ліквідності банку.

Процентний ризик банку – абсолютна (відносна) величина або ймовірнісний показник можливих втрат економічного суб'єкта від заданої зміни ринкових процентних ставок протягом заданого періоду часу в майбутньому [4].

Перед здійсненням безпосереднього управління процентним ризиком, здійснюється його оцінка на основі методики гепу чи дюрації. Крім того, поширеними інструментами управління процентним ризиком є VaR-аналіз, стрес-тестування, бек-тестування, коефіцієнтний аналіз. Після проведення оцінки та, на основі використання строкових фінансових інструментів, здійснюється управління процентним ризиком.

Розглянемо управління процентним ризиком на основі використання геп-аналізу. Методика геп-аналізу (від англ. gap – розрив, дисбаланс) передбачає розрахунок різниці між активами, позабалансовими вимогами та балансовими і позабалансовими зобов'язаннями, чутливими до процентної ставки [5].

Можемо виділити дві стратегії управління процентним ризиком на основі гепу – фіксація спреда та управління гепом. Перша стратегія є найпростішою та досить надійною і вона передбачає фіксацію нульового гепу (консервативна). У такому

разі одержання підвищених прибутків унаслідок сприятливої кон'юнктури ринку стає неможливим, тоді як і додатний, і від'ємний геп дають таку потенційну можливість.

Стратегія управління гепом має на меті отримання підвищених прибутків і передбачає свідомий ризик банку, а тому характеризується як більш агресивна. Головне завдання банку в процесі реалізації цієї стратегії – досягнення відповідності між видом гепу (додатний чи від'ємний) та прогнозами зміни напрямку, швидкості й рівня відсоткових ставок.

Другим найбільш поширеним методом управління процентним ризиком є метод на основі часового проміжку або дюрації (від англ. duration – протяжність, тривалість). Аналіз тривалості активів і пасивів показує, що ризик зміни процентної ставки виникає тоді, коли строки притоку грошових засобів не співпадають зі строками їх відтоку. Аналіз дюрації покладений в основу такого методу зниження процентного ризику, як портфельна імунізація [4].

Імунізацією портфеля заведено називати підбір та включення до банківського портфеля таких фінансових інструментів, які мінімізують його чутливість до зміни процентних ставок на ринку, а отже, захищають банківський капітал від впливу процентного ризику. Отже, метою імунізації є захист банку від будь-яких змін ринкових процентних ставок протягом певного зафіксованого періоду.

Але методи управління активами і пасивами банку на основі геп-аналізу та дюрації мають низку недоліків, а саме: точність аналізу невисока, особливо на довгостроковий період та за умови великих змін процентних ставок; не враховується залежність непроцентних прибутків від процентних ставок.

З метою здійснення ефективного управління процентним ризиком використовують синтетичне управління ризиком, перевагами якого є більша гнучкість, можливість швидкого реагування без зміни балансових статей та можливість оперативного реагування на відхилення у співвідношеннях активів

і пасивів, чутливих до зміни процентної ставки. Для використання вищезазначених інструментів обов'язковим є наявність розвинутого ринку похідних фінансових інструментів, чого не можна сказати про вітчизняний ринок деривативів.

Валютний ризик – ймовірність для банку грошових збитків або зменшення вартості капіталу внаслідок несприятливих змін валютних курсів у період від придбання до продажу позицій у валюті [5].

Оцінка валютного ризику здійснюється шляхом аналізу валютної позиції банку, використання геп-аналізу (для статей у валюті), застосування VaR-оцінки (дає можливість визначити максимально можливий збиток для даного портфелю позицій в межах інтервалу певної упевненості в межах визначеного часового проміжку), методів back-тестування (підсумковий), стрес-тестування (дозволяє визначити обсяг збитків в умовах шоку), аналізу сценаріїв. Банки України використовують аналіз валютної позиції, VaR-оцінку, стрес-тестування, аналіз сценаріїв.

У процесі управління валютним ризиком банк може застосувати дві альтернативні стратегії: утримання валютної позиції закритою (стратегія валютного метчингу) або відкритою (стратегія максимізації прибутку) [2].

Стратегія управління активами і пасивами, яка передбачає вирівнювання валютної структури балансу, називається валютним метчингом: дає змогу банку уникнути значної частини валютного ризику, та все ж залишається ризик, пов'язаний з репатріацією прибутків від міжнародної діяльності або виплатою дивідендів у іноземній валюті.

Аналіз методів управління валютним ризиком та валютною позицією, які застосовуються в банках, дає можливість виокремити дві основні групи: управління валютною структурою балансу та хеджування валютного ризику.

Методами управління валютною структурою балансу (натуральне управління валютною позицією) є: структурне балансування за обсягами та строками (підтримка такої структури

активів і пасивів, яка дасть змогу перекрити збитки від зміни валютного курсу прибутком, отриманим від цієї самої зміни за іншими позиціями балансу), конверсійні операції (наднормативний обсяг позиції за певною валютою може бути зменшений завдяки її обміну на іншу валюту, за якою обсяг позиції був нижчий від нормативу), метод випередження і відставання (маніпулювання строками здійснення розрахунків, що застосовуються тоді, коли очікуються різкі зміни курсів валюти ціни або валюти платежу).

Методика хеджування (синтетичне управління валютною позицією) передбачає створення захисту від валютних ризиків укладанням додаткових строкових угод щодо іноземної валюти, які можуть компенсувати певні фінансові втрати за балансовими статтями внаслідок зміни валютного курсу.

Хеджування здійснюють за допомогою проведення таких операцій, як форвардні валютні угоди, валютні ф'ючерси та опціони, валютні своп-контракти, свопціони, а також різних комбінацій типу подвійний форвард, валютний своп та інші, які відрізняються за характеристиками та механізмами функціонування [2].

Окрім вищенаведених методів управління валютним ризиком досить поширеними є метод встановлення лімітів на валютні операції, а саме: ліміти на інші держави, ліміти на операції з клієнтами і контрагентами, ліміт інструментарію, встановлення лімітів на кожен день і на кожного дилера, ліміт збитків. У світовій практиці застосовується метод «неттінгу», який полягає у максимальному скороченні кількості валютних операцій за допомогою їх укрупнення.

Ризик ліквідності – це потенційний або наявний ризик виникнення збитків в результаті неспроможності банку забезпечити виконання своїх зобов'язань в повному розмірі у встановлений термін. Ризик ліквідності виникає через нездатність управляти незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування або виконувати позабалансові зобов'язання.

Основними методами оцінки потреб банку у ліквідних коштах є [2]:

метод структури коштів (структурування фондів, метод бруutto-ліквідної позиції банку);

коефіцієнтний метод;

метод аналізу і планування ліквідності на основі грошових потоків (метод нетто-ліквідної позиції банку).

Для регулювання даного ризику прийнято використовувати такі методи як:

регулювання ліквідності через активи (стратегія трансформації активів) – суть методу полягає у нагромадженні високоліквідних активів, які повністю забезпечують поточні потреби ліквідності банку. Дана стратегія є менш ризикованою порівняно з іншими, але є досить дорогою з погляду вартості;

регулювання через пасиви (стратегія запозичення ліквідних коштів) – полягає у запозиченні коштів у кількості, яка буде достатнього для повного забезпечення потреб у ліквідних коштах. Дана стратегія є найбільш ризикованою, оскільки її проведення супроводжується підвищенням рівня процентного ризику;

регулювання ліквідності через активи і пасиви (стратегія збалансованого управління) [1].

НБУ використовує геп-аналіз ліквідності з метою порівняння активів і пасивів з однаковими строком погашення. Допоміжним інструментом оцінки ліквідності є VaR-аналіз. З метою проведення аналізу потреб у ліквідності у майбутньому (стратегічне планування) НБУ використовує методіку стрес-тестування, яка дозволяє визначити збитки в умовах стресу економіки.

Отже, ефективне управління активами та пасивами банку неможливе без управління ризиками, а саме процентним, валютним та ліквідності. Дані види ризиків мають деякі спільні методи управління, засновані на методах геп-аналізу, VaR-аналізу та стрес-тестування. Більшість методів управління не є достатньо

ефективними, тому потребують удосконалення та пристосування до того чи іншого ринку.

Література:

1. Бодрова, Н.Е. Управління ліквідністю комерційних банків на основі стратегії трансформації активів [Текст] / Н.Е. Бодрова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 1 (13). – С. 185-188.
2. Корнієнко, Т. Стратегічне управління активами і пасивами комерційного банку в умовах перехідної економіки [Текст] / Т.Корнієнко // Вісник Національного банку України. – 2002. – №10. – С.14-17.
3. Операційний менеджмент в банку [Текст] : навч. посіб. / НБУ; за ред. Л.М. Хміль, Р.Р. Коцовської, Б.І. Пшика. – К. : УБС НБУ. – 2007. – 319 с. – ISBN 978-966-368-042-2.
4. Примостка, Л.О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : підручник.– 2-ге вид., доп. і перероб. / Л.О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с. – ISBN 966–574–626.
5. Сало, І.В. Фінансовий менеджмент банку: навчальний посібник [Текст] / І.В.Сало, О.А.Криклий. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с. – ISBN 978-966-680-312-5.